

Ook morgen een toekomst

Beleid verantwoord en duurzaam beleggen

‘Duurzame ontwikkeling is ontwikkeling die voorziet in de huidige behoeften van iedereen zonder dat het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien wordt aangetast’

Datum: Februari 2025

Inhoudsopgave

1	Achtergrond en deelnemersonderzoek	6
2	Het verantwoord en duurzaam beleggen beleid	7
	2.1 Inleiding	7
	2.2 Missie en visie	7
	2.3 Fiduciaire rol	7
	2.4 Principes en overtuigingen	8
	2.5 Ambitie en prioriteiten	9
	2.6 Governance	11
	2.7 Verantwoording en communicatie naar deelnemers	12
3	Uitwerking van de thema's	13
	3.1 Mensenrechten	13
	3.2 Arbeidsomstandigheden	14
	3.3 Anti-corruptie	14
	3.4 Milieu en Klimaat	15
	3.5 Gezondheid	18
4	Toepassing verantwoord en duurzaam beleggen	20
	4.1 Screening van bedrijven op schenden van internationale normen	21
	4.2 Beleid dialoog met ondernemingen	21
	4.3 Stembeleid	24
	4.4 Vaststellen beleggingsuniversum	25
	4.5 Managerselectie en -monitoring	29
	4.6 Sanctiebeleid	29
	Bijlage 1: Screening van bedrijven op schending van internationale normen	30

- Heeft een maatschappelijke verantwoordelijkheid om te voldoen aan leidende normen en waarden in de financiële sector.
- Integreert materiële ESG-kwesties om financiële doelstellingen op de lange termijn te kunnen blijven behalen.
- Legt de focus op de thema's die het belangrijk vindt.

Motief	Voorkomen van negatieve impact	Duurzaamheidskansen en risico's	Verlagen milieu voetafdruk	Beleggen in bedrijven en instrumenten met positieve impact	Creëren van positieve impact als belegger
Belegging					
Staatsobligaties	Landenbeleid - criteria inzake mensenrechten, arbeidsrechten en anti-corruptie voor opname in het belegginguniversum			Minimum percentage groene & sociale obligaties	
Bedrijfsobligaties	Niet opnemen van producenten van controversiële producten en diensten in het belegginguniversum	Analyse klimaatscenario's	Doelstelling lagere CO ₂ -uitstoot ten opzichte van de markt		
Obligaties opkomende markten					
Aandelen wereldwijd	Niet opnemen van staatsgerelateerde ondernemingen die niet voldoen aan de eisen van het landenbeleid	Analyse ESG-beleid van externe managers geïntegreerd in selectie en monitoringsbeleid	Doelstelling in lijn met Parijs-akkoord via een benchmark die in lijn is met het Parijs-akkoord volgens de Europese regelgeving	Metten percentage duurzame beleggingen	Actief aandeelhouderschap - Engagement - Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen
Aandelen opkomende markten	Screening op structurele schendingen internationale richtlijnen		Doelstelling lagere CO ₂ -uitstoot ten opzichte van de markt		
	Engagement met schenders internationale richtlijnen				
	Metten ongunstige effecten op basis van de Europese regelgeving				
Vastgoed				In 2026 heeft minimaal 70% van de portefeuille een 4 sterren GRESB Ratingen alle vastgoedfondsen hebben zich geïntegreerd aan het Klimaatakkoord van Parijs.	
Anti-corruptie Arbeidsomstandigheden Mensenrechten Milieu en klimaat Gezondheid					

Op basis van kwartaalrapportages van ESG-dienstverlener worden de doelstellingen en risico's in de portefeuille gemonitord

Preambule

Het verantwoord en duurzaam beleggen beleid van Pensioenfonds ING (*hierna: Het Fonds*) is de afgelopen jaren verder aangescherpt. Het Bestuur realiseert zich dat het verantwoord en duurzaam beleggen beleid en de uitvoering daarvan een expeditie is. Dat komt ook doordat de behoeften van de deelnemers wijzigen en maatschappelijke normen en waarden veranderlijk zijn. Tot slot spelen ontwikkelingen in wet- en regelgeving een rol. Dit document is dan ook een levend document. Het is onze intentie om de komende jaren op een beheerste wijze de beleggingen structureel te verduurzamen op de vijf thema's die uit het recente deelnemersonderzoek naar voren kwamen. Via de website van het Fonds communiceren we over de voortgang van deze verduurzaming.

In 2022 is deelnemers gevraagd naar hun mening over verantwoord en duurzaam beleggen. Uit dit onderzoek bleek dat het merendeel van de ondervraagden de ingeslagen weg voor de verdere verduurzaming van de beleggingen ondersteunt; het mag zelfs iets ambitieuzer. Mede op basis van dit onderzoek is het verantwoord en duurzaam beleggen beleid verder aangescherpt. Dit beleid is onderdeel van het Balansbeheerplan. In de keuze van de beleggingen houdt het Fonds rekening met de rendements-, risico-, kosten- en duurzaamheidsprofiel. Daarnaast heeft het Bestuur ambities vastgesteld om de komende periode de beleggingen verder te verduurzamen.

De fondsorganen, het Bestuur en het Verantwoordingsorgaan hebben een gezamenlijk overleg gehad. Mede op basis van het deelnemersonderzoek hebben zij de motieven vastgelegd die leidend zijn voor de vormgeving en implementatie van het verantwoord en duurzaam beleggen beleid. Hieruit volgt dat het Fonds zich richt op het vormgeven van de benoemde thema's in de beleggingen, met als randvoorwaarden het behalen van de pensioendoelstellingen, een passend risico-rendementsprofiel en het eigen reputatiemanagement. De deelnemers geven aan dat zij de hoogste prioriteit toekennen aan de thema's mensenrechten, arbeidsomstandigheden, (anti-) corruptie, gezondheid en klimaat & milieu. Deze thema's zijn recent nogmaals getoetst.

Het Fonds is zich bewust van het feit dat het directe en/of indirecte impact kan hebben op sociale en ecologische aspecten. Dit vormt een uitgangspunt van het onderhavige verantwoord en duurzaam beleggen beleid. Voor het Balansbeheerplan dienen de beleggingsovertuigingen ('investment beliefs') als leidraad voor de beleggingen. De beleggingsovertuiging 'duurzaam en verantwoord beleggen' is een integraal onderdeel van het beleggingsproces' geeft aan dat duurzaamheidsaspecten worden meegewogen in de keuze van beleggingen.

Voor het Fonds staan de beleggingsovertuigingen 'sturen op risico's' en 'in control willen zijn' voorop. Dat betekent onder andere dat het Fonds zich – voor zover mogelijk – bewust is van de risico's die samenhangen met de verduurzaming van de beleggingen én dat inzicht wordt geboden in de financiële risico's en in de duurzaamheidsrisico's en -kansen van de beleggingen. Ook implementeert het Fonds op beheerste wijze het verantwoord en duurzaam beleggen beleid in het beleggingsproces.

Het beleidskader voor verantwoord en duurzaam beleggen is opgesteld in april 2019 en geactualiseerd in december 2022. De verduurzaming van de beleggingen strekt zich in eerste instantie uit over een periode van ten minste drie jaar. In deze periode worden ambities geformuleerd om invulling te geven aan de thema's die de deelnemers benoemden. In 2022 is het landenbeleid aangescherpt, zijn er doelstellingen opgesteld voor de vastrentende waarde portefeuilles om groene en sociale obligaties aan te houden. In de afgelopen perioden zijn voor de aandelenportefeuilles langetermijn CO₂-reductiepaden van kracht. Deze CO₂-reductiepaden zijn in lijn met de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs om de opwarming van de aarde te beperken rond de 1,5 graden Celsius.

In de komende periode zal nader onderzoek worden gedaan naar impactbeleggingen en zal verder invulling worden gegeven aan de net-zero ambitie van het Fonds, met als leidraad het UN-convened Net-Zero Asset Owner Alliance (NZAOA) initiatief¹. Daarnaast voldoet het Fonds aan de richtlijnen van het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVB) convenant en aan de Europese regelgeving op het gebied van duurzaam beleggen.

Het verkrijgen van een eigen gezicht van de beleggingen heeft gevolgen. De voornaamste gevolgen zijn de mogelijke impact op het verwachte voor risico-gecorrigeerde rendement en meer maatwerk binnen de verschillende beleggingsstrategieën. Voordat tot implementatie wordt overgegaan, worden deze gevolgen geanalyseerd.

Naast het verduurzamen van de beleggingen is ook de monitoring van externe vermogensbeheerders op het gebied van duurzaamheid de laatste jaren verder aangescherpt via het opstellen van specifieke vragenlijsten en het verder ontwikkelen van het beoordelingskader.

Het Fonds stelt zich op als een betrokken belegger via onder andere actief aandeelhouderschap (zowel stemmen als dialoog voeren met ondernemingen). Hieronder valt ook de screening op negatieve impact aan de hand van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles (UNGP's) voor bedrijven inzake mensenrechten.

Omdat de deelnemers vijf thema's hebben benoemd, krijgen de beleggingen, de managersselectie en het betrokken beleggen meer dan voorheen een gezicht dat past bij de voorkeuren van de deelnemer. Om op tijd te kunnen inspelen op wijzigingen in de voorkeuren van de deelnemer, herhalen we dit onderzoek ten minste elke vijf jaar.

Door het beleid vast te stellen en door de implementatie ervan neemt het Bestuur haar fiduciaire verantwoordelijkheid. De realisatie van de financiële doelstellingen en de realisatie van duurzaamheidsdoelstellingen van het Fonds zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

¹ <https://www.unepfi.org/net-zero-alliance/>

1 Achtergrond en deelnemersonderzoek

Verantwoord en duurzaam beleggen is een integraal onderdeel van het beleid van het Fonds. In 2009 werden de Principles for Responsible Investment (PRI) ondertekend, die integratie van duurzaamheid voorstaan. Door de jaren heen is het beleid verder uitgebreid met het aanstellen van een stem- en engagementpartner die het beleid ten aanzien van actief aandeelhouderschap van het Fonds uitvoert. Verder is de verantwoordelijkheid van het Fonds als aandeelhouder vastgelegd in een stembeleid². Daarnaast worden aangestelde vermogensbeheerders beoordeeld en gemonitord op de kwaliteit van hun beleid ten aanzien van verantwoord en duurzaam beleggen. In 2018 heeft het Fonds het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB³) convenant van de pensioensector ondertekend.

De deelnemer staat centraal; het Fonds belegt immers voor zijn of haar pensioen. Het Fonds hecht daarom veel waarde aan de mening en voorkeuren van de deelnemers. Ten minste eens in de vijf jaar onderzoekt het Fonds de houding en voorkeuren over verantwoord en duurzaam beleggen onder zijn deelnemers. De uitkomsten van dit onderzoek vormen een belangrijk uitgangspunt voor het beleid. In het meest recente onderzoek van 2022 geeft het merendeel van de deelnemers aan het belangrijk te vinden dat het Fonds zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt. Het is wenselijk dat de standaarden van (internationale) toonaangevende instellingen worden gevolgd voor zover deze in Nederland breed worden geaccepteerd. De deelnemers vinden duurzaam beleggen belangrijk, waarbij men aangeeft dat de huidige koers wordt ondersteund en dat deze zelfs iets ambitieuzer mag. Het is belangrijk dat het beleid van het Fonds minimaal voldoet aan (inter)nationale standaarden zoals door de Verenigde Naties en OESO uitgevaardigd, en voldoet aan wet- en regelgeving en codes waaraan het Fonds zich heeft gecommitteerd.

De deelnemers geven in het onderzoek aan in het bijzonder waarde te hechten aan deze thema's:

- Mensenrechten
- Milieu en klimaat
- Arbeidsomstandigheden
- Anti-corruptie
- Gezondheid

In het vervolg gaan we nader in op wat dit concreet betekent voor het Fonds en wat de belangrijkste doelstellingen zijn. Ook werken we de thema's concreet uit en laten we zien hoe het Fonds hier in de beleggingen invulling aan geeft en hierover verantwoording aflegt. Verder laten we zien aan welke codes het Fonds zich heeft gecommitteerd en hoe invulling wordt gegeven aan onze ambities.

² [Maatschappelijk verantwoord beleggen \(pensioenfondsing.nl\)](https://www.pensioenfondsing.nl/maatschappelijk-verantwoord-beleggen)

³ <https://www.pensioenfederatie.nl/website/themas/vermogensbeheer/imvb-convenant/>

2 Het verantwoord en duurzaam beleggen beleid

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de basis voor het verantwoord en duurzaam beleggen beleid beschreven: de missie, visie, fiduciaire rol, principes en overtuigingen, ambitie en tot slot de benadering van het Fonds om invulling te geven aan de ambitie. Vervolgens wordt de interne organisatie rond beleid, uitvoering en verantwoording toegelicht. Aan het eind van dit hoofdstuk wordt beschreven op welke wijze het Fonds zijn deelnemers informeert.

2.2 Missie en visie

De missie en visie zijn richtinggevend voor de uitvoering van de pensioenregeling. De uitvoering van de pensioenregeling omvat meer dan het beheren van de pensioengelden. Het omvat onder andere ook een deugdelijke pensioenadministratie en communicatie naar deelnemers. Het verantwoord en duurzaam beleggen beleid is opgesteld om invulling te geven aan de missie en is gebaseerd op de visie van het Fonds.

Missie:

Pensioenfonds ING voert op duurzame wijze de pensioenregelingen uit die ING Bank en NN Group bij het Fonds hebben ondergebracht.

Visie:

Pensioenfonds ING streeft naar een waardevast pensioen voor zijn (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden, waarbij het Fonds op maatschappelijk verantwoorde wijze invulling geeft aan zijn beleggingsportefeuille. Het Fonds wil optimale ondersteuning verlenen aan zijn (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden bij vragen op pensioengebied, proactief en reactief. Het Fonds is zich bewust van het gesloten karakter.

2.3 Fiduciaire rol

Duurzame ontwikkeling is (economische) ontwikkeling die voorziet in de huidige behoeften van iedereen zonder dat het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien wordt aangetast. Het Fonds onderkent dat de financiële sector een belangrijke rol speelt in duurzame ontwikkeling door het toewijzen van kapitaal aan ondernemingen en overheden.

Het Fonds geeft de maatschappelijke normen en de waarden van de deelnemers vorm in de beleggingen. Het Fonds houdt rekening met de sociale en de milieu-impact van de beleggingen. Meer specifiek zal het Fonds zich richten op de gekozen thema's mensenrechten, milieu en klimaat, arbeidsomstandigheden, gezondheid en anti-corruptie. Belangrijke randvoorwaarden zijn de eigen reputatie, een aantrekkelijke risico-rendementsverhouding en het behalen van de pensioendoelstellingen. Het is belangrijk dat het beleid eigen is en dat het herkenbaar, uitlegbaar en uitvoerbaar is.

De volgende drie pijlers zijn onderdeel van het beleid van het Fonds:

1. Pensioenbeheer brengt een fiduciaire verantwoordelijkheid met zich mee waarbij het behalen van de pensioendoelstellingen vooropstaat. Onder deze verantwoordelijkheid moet een pensioenfonds duurzaamheidskwesties die een risico kunnen vormen voor het behalen van gezonde rendementen op lange termijn beheersen. Het Fonds sluit aan bij de PRI en neemt financieel-materiële duurzaamheidsaspecten mee in het nemen van beleggingsbeslissingen.
2. Een pensioenfonds heeft met zijn beleggingen (indirecte) impact op ecologische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Deze impact kan zowel negatief als

positief zijn. Het Fonds geeft (bovenop de bestaande wet- en regelgeving) de maatschappelijke normen en de waarden van de deelnemers vorm in de beleggingen. Het Fonds legt de nadruk op de thema's die de deelnemers belangrijk vinden. Deze zijn uitgewerkt in dit document (H 2, 3 en 4).

3. Tot slot is het belangrijk dat een pensioenfonds zich als een rentmeester gedraagt. Dat betekent dat het Fonds een verantwoordelijkheid heeft richting de deelnemers, maar ook dat het Fonds zich opstelt als actief en betrokken belegger. Dit beleid is verder uitgewerkt in het stembeleid (H 4.3) en het beleid voor de dialoog met ondernemingen (H 4.2).

Het beleid van het Fonds wordt getoetst aan de bestaande wetgeving en de ondertekende codes en principes. Het beleid van het Fonds is onafhankelijk van dat van ING Bank en NN Verzekeringen. Daar waar het beleid van het Fonds conflicteert met het beleid van ING en NN is dat een bewuste keuze.

2.4 Principes en overtuigingen

De negen beleggingsovertuigingen ('investment beliefs') van het Fonds vormen een belangrijk kader voor de invulling van de beleggingen. Ze zijn leidend voor het balansbeheer.

1. Het Fonds stuurt op risico's.
2. Het Fonds is 'in control' via een gestructureerd beleggingsproces.
3. De pensioendoelstellingen vormen het startpunt van het beleggingsbeleid.
- 4. Duurzaam beleggen is een integraal onderdeel van het beleid.**
5. Het langetermijnkarakter van de verplichtingen bepaalt de lange beleggingshorizon.
6. Diversificatie verlaagt het risico bij eenzelfde rendement.
7. Passief beleggen, tenzij ...
8. Risicopremies fluctueren op de korte termijn, maar tenderen op de lange termijn naar gemiddelden.
9. Bij de inrichting van de beleggingsportefeuille worden kosten expliciet meegenomen in de afweging.

Het Fonds werkt in dit beleid het investment belief over duurzaam beleggen (4) verder uit.

Duurzaam beleggen is een integraal onderdeel van het beleid

Het Fonds heeft met zijn beleggingen een (indirecte) impact op ecologische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Het Fonds gelooft dat het zijn maatschappelijk verantwoordelijkheid - zijnde een portefeuille die voldoet aan de leidende internationale normen en waarden - kan bereiken binnen de gestelde randvoorwaarde van het behalen van de financiële doelstellingen.

Daarnaast erkent het Fonds dat duurzaamheidsrisico's een bedreiging kunnen vormen voor het blijven behalen van financiële doelstellingen op lange termijn. Integratie van financieel materiële ESG-kwesties in risicoanalyses, selectie van managers en van de titelselectie door de managers is essentieel om deze risico's te beheersen.

Het Fonds stelt zich op als een betrokken belegger. Het Fonds is ervan overtuigd dat actief aandeelhouderschap bijdraagt aan zowel een lange termijn beter voor risico-gecorrigeerd rendement als aan een betere wereld.

Het Fonds kiest ervoor om de maatschappelijke normen en de waarden van de deelnemers vorm te geven in de portefeuille. Dit betekent dat het Fonds rekening houdt met de sociale en milieu-impact van de beleggingen. Specifiek richt het Fonds zich op volgende thema's:

- Mensenrechten
- Milieu en klimaat
- Arbeidsomstandigheden
- Gezondheid

- Anti-corruptie.

Belangrijke randvoorwaarden zijn het reputatiemanagement, alsmede een aantrekkelijke risico-/rendementsverhouding en het behalen van de pensioendoelstellingen. Het is belangrijk dat het beleid eigen is, herkenbaar, uitlegbaar en uitvoerbaar is.

2.5 Ambitie en prioriteiten

Het Fonds heeft de ambitie om de beleggingen de komende jaren op een structurele wijze verder te verduurzamen waarbij de financiële doelstelling van een waardevast pensioen voorop staat. Hierbij geeft het Fonds extra aandacht aan de duurzaamheidsthema's die de deelnemers belangrijk vinden. Het Fonds is ervan overtuigd dat duurzaamheidsthema's van invloed kunnen zijn op de financiële resultaten van onze beleggingen. Het Fonds is zich bewust dat de beleggingen een directe en/of indirecte impact kunnen hebben op sociale en ecologische aspecten. Op basis van deze overtuigingen en deelnemersvoorkeuren wil het Fonds zijn beleggingen de komende jaren verder verduurzamen.

Het Fonds neemt deel aan de VBDO en UN PRI benchmarks. Hierdoor krijgt het Fonds een beeld van hoe het beleid, de beleggingen, communicatie en de governance inzake verantwoord en duurzaam beleggen zich verhoudt tot andere (Nederlandse) pensioenfondsen. Door de verhoogde aandacht binnen het Fonds de afgelopen jaren voor verantwoord en duurzaam beleggen is het Fonds ten opzichte van andere pensioenfondsen opgeschoven in ranglijsten. Het Fonds hoeft geen koploper te zijn, maar wil zich meten met Nederlandse (ondernemings)pensioenfondsen van vergelijkbare omvang. Uit het deelnemersonderzoek van 2022 blijken de meeste deelnemers achter de ambitie van het Fonds te staan.

Het Fonds realiseert zich dat maatschappelijk verantwoord en duurzaam beleggen een expeditie is. Dit komt mede door de (snel) veranderende behoeften van deelnemers en de discussie over de rol van pensioenfondsen in de maatschappij. Daarnaast spelen ontwikkelingen in wet- en regelgeving een belangrijke rol. Tot slot wil het Fonds veranderingen in de beleggingsportefeuille op een beheerste wijze kunnen implementeren en daarover op een heldere en begrijpelijke wijze communiceren. De bovenstaande aspecten kunnen van invloed zijn op de realisatie van de ambitie.

Om invulling te geven aan de ambitie benadert het Fonds verantwoord en duurzaam beleggen vanuit drie perspectieven. Elk perspectief kent een ander motief. Er wordt op verscheidene manieren invulling gegeven aan de drie perspectieven.

Voorkomen van negatieve impact:

- Voorkomen van ongunstige effecten via insluitingscriteria gebaseerd op de duurzame codes, principes en focusthema's die het Fonds hanteert.
- Gepaste zorgvuldigheid wordt toegepast op de beleggingen. Het Fonds hanteert een proces dat periodiek eventuele (potentiële) misstanden van de beleggingen in kaart brengt (zie voor een uitgebreide beschrijving bijlage 1).
- Het Fonds is ervan overtuigd dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is. Het probeert via een actieve dialoog allereerst het gedrag te verbeteren van een onderneming die betrokken is bij controverses en/of misstanden. Mocht deze dialoog niet helpen dan kan het Fonds besluiten om een bedrijf niet meer op te nemen in het beleggingsuniversum van het Fonds.

- Bij overheden is het voeren van een dialoog om tot (gedrags)verandering te komen minder effectief. Op basis van normatieve criteria stelt het Fonds het beleggingsuniversum vast. Landen die niet voldoen aan de gestelde criteria worden niet opgenomen in het beleggingsuniversum van het Fonds. Daarnaast wordt er niet belegd in staatsgerelateerde bedrijven van landen die niet zijn opgenomen in het beleggingsuniversum.

Integratie van duurzaamheidsrisico's en kansen:

- Periodiek worden verschillende klimaatrisicoanalyses verricht voor de beleggingen. Het Bestuur bespreekt de uitkomsten van de scenarioanalyses en de meting van klimaatprestaties van de beleggingen. Als dat nodig is worden er maatregelen genomen om risico's te verlagen. Dit is onderdeel van de Eigen Risico Beoordeling (ERB).
- Regelmatig vragen we aan onze externe vermogensbeheerders naar hun aanpak voor verantwoord en duurzaam beleggen. Dit maakt deel uit van de scorekaart die gebruikt wordt bij de beoordeling van de vermogensbeheerders. Daarnaast worden de verschillende beleggingsportefeuilles gemonitord op de ESG-scores, mogelijke controversiële producten, diensten en gedrag zoals fossiele brandstoffen, alcohol en gokken, en op de milieuvoetafdruk. Als een beleggingsportefeuille lager dan gemiddeld scoort volgt een gesprek met de vermogensbeheerder. De vermogensbeheerder moet aantonen hoe hij ESG-risico's en kansen meeneemt in het beleggingsproces en de uitkomsten uitleggen.

Verlagen milieuvoetafdruk en net-zero ambitie

- Om klimaattransitierisico's te verlagen gelden voor aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles CO₂-reductiedoelstellingen ten opzichte van de marktgewogen index.
- Het Fonds heeft het beleggingsuniversum nader gedefinieerd voor aandelen en bedrijfsobligaties met betrekking tot de fossiele brandstofindustrie. De criteria sluiten aan met de Europese benchmark wetgeving inzake Paris aligned benchmarks.

Het creëren van positieve impact

- Beleggen in bedrijven en beleggingsinstrumenten met positieve impact. Het Fonds onderzoekt hoe het invulling kan geven aan het beleggen in de eigen thema's met een positieve impact op duurzaamheidsthema's en -kwesties, en op de rendements- en risicokarakteristieken van de portefeuille.
- Een betrokken belegger kan positieve impact creëren. Het Fonds acteert als een betrokken aandeelhouder door middel van een gestructureerd en resultaatgericht engagement- en stembeleid, dat wordt uitgevoerd door de ESG-dienstverlener⁴.
- Binnen thematische engagement wordt rekening gehouden met de SDGs. Thema's worden geselecteerd a.d.h.v. SDGs en hierover wordt gerapporteerd. De SDG's (Sustainable Development Goals of Duurzame Ontwikkelingsdoelen) zijn zeventien doelen om van de wereld een betere plek te maken in 2030. De SDG's zijn afgesproken door de landen die zijn aangesloten bij de Verenigde Naties (VN), waaronder Nederland⁵.

⁴ Per 1 juli 2024 is Achmea Investment Management de ESG-dienstverlener.

⁵ <https://www.sdg-nederland.nl/>

2.6 Governance

Het Bestuur van het Fonds is verantwoordelijk voor het verantwoord en duurzaam beleggen beleid. De uitvoerend bestuurders zijn verantwoordelijk voor de uitvoering, waarbij één uitvoerend bestuurder direct verantwoordelijk is.

Het Bestuur stelt het verantwoord en duurzaam beleggen beleid vast en de principes waarop het gebaseerd is. Het verantwoord en duurzaam beleggen beleid wordt ten minste eenmaal per jaar geëvalueerd en bij eventuele wijzigingen vastgesteld door het Bestuur. Het Bestuur is onder andere verantwoordelijk voor:

- het vaststellen van de risicohouding en voorkeuren voor verantwoord en duurzaam beleggen;
- het vaststellen van het motief, de ambities en de prioriteiten;
- het vaststellen van het algemeen kader verantwoord en duurzaam beleggen beleid, inclusief:
 - het stembeleid,
 - het beleid dialoog met ondernemingen,
 - het beleid omtrent het vaststellen van het beleggingsuniversum;
- het voldoen aan wet- en regelgeving en overeengekomen convenanten.

De uitvoerend bestuurders leggen elk kwartaal verantwoording af aan het Bestuur. Ze kunnen daarbij gebruik maken van externe partijen. De uitvoerend bestuurders zijn onder andere verantwoordelijk voor:

- het vaststellen van criteria voor het beleggingsuniversum;
- het vaststellen van het engagementprogramma (dialoog voeren);
- het vaststellen van de stemrichtlijnen;
- de verdere verduurzaming van de beleggingen binnen de beleidskaders.

De uitvoerend bestuurders laten zich adviseren door het Bestuursbureau, dat zich bezighoudt met:

- het opstellen van criteria voor het vaststellen van het beleggingsuniversum;
- het voorstel voor het voeren van de dialoog met ondernemingen;
- het voorstel voor stemrichtlijnen;
- het advies voor de verdere verduurzaming van de beleggingen op de benoemde thema's;
- het voorstel inzake de richtlijnen voor het aansturen en beoordelen van externe vermogensbeheerders op het gebied van duurzaamheid;
- het voorbereiden van communicatie-uitingen naar deelnemers;
- het duiden en adviseren over de ontwikkelingen van wet- en regelgeving op duurzaamheid.

Bij het uitvoeren van het verantwoord en duurzaam beleggen beleid maakt het Fonds gebruik van een ESG-dienstverlener.

2.7 Verantwoording en communicatie naar deelnemers

Het Fonds legt op verschillende manieren verantwoording af aan deelnemers. Allereerst rapporteert het Fonds over de richting en uitkomsten van het verantwoord en duurzaam beleggen beleid via de verklaring beleggingsbeginselen en het jaarverslag. Aanvullend rapporteert het Fonds via kwartaalberichten over het stemgedrag en halfjaarlijks over de uitvoering van het verantwoord en duurzaam beleggen beleid. Ook via de website, het magazine en de digitale nieuwsbrief houden we deelnemers op de hoogte van onze activiteiten op het gebied van verantwoord en duurzaam beleggen⁶. Tot slot peilt het Fonds structureel via kwantitatief onderzoek de mening van deelnemers over verantwoord en duurzaam beleggen. De uitkomsten, op hoofdlijnen, deelt het Fonds vervolgens met deelnemers via de communicatiemiddelen die hiervoor zijn genoemd.

1. Stemgedrag van het Fonds

Op de website van het Fonds is via het stemrapportage systeem (Vote Disclosure Systeem) te zien hoe het Fonds per aandeelhoudersvergadering en per agendapunt heeft gestemd (zie het Vote Disclosure Systeem). In het geval dat het Fonds tegen een agendapunt heeft gestemd, is een toelichting gegeven. De rationale wordt altijd vermeld bij een aandeelhoudersvoorstel (zowel bij een voor als tegen stem). Ieder kwartaal wordt een korte update gegeven over het stemgedrag. Daarnaast worden in de halfjaarlijkse verantwoord beleggen rapportages gerapporteerd over de resultaten van het stembeleid.

2. Voortgang dialoog met bedrijven

Ieder halfjaar wordt in de halfjaarlijkse verantwoord en duurzaam beleggen rapportage (te vinden op de website) gerapporteerd over de voortgang van engagement. In dit halfjaarverslag wordt de reden van dialoog aangehaald en worden de doelstellingen, activiteiten en resultaten uiteengezet.

3. Onze beleggingen

Het Fonds publiceert één keer per jaar een lijst met alle beleggingen. Op de website is meer informatie te vinden over de duurzaamheidsdoelstellingen van het Fonds voor de verschillende beleggingscategorieën.

4. Uitsluitingenlijst

Het Fonds sluit bedrijven en landen uit van het beleggingsuniversum als zij niet voldoen aan de minimaal gestelde criteria. Deze uitsluitingenlijst wordt twee keer per jaar opgesteld en gepubliceerd in het halfjaarverslag.

5. Duurzaamheidsverslag

Het Fonds publiceert één keer per jaar een duurzaamheidsverslag, waarin meer informatie is te vinden over de duurzaamheidsdoelstellingen en de behaalde resultaten van het Fonds.

6. Halfjaarverslag verantwoord en duurzaam beleggen

Het Fonds publiceert twee keer per jaar een halfjaarverslag, waarin de resultaten van het verantwoord en duurzaam beleggen beleid uiteen worden gezet. Uitsluitingslijsten, stemresultaten en het verloop van engagement is onder meer hierin te vinden.

7. SFDR

Het Fonds is transparant over duurzaamheid en geeft op zijn website aan hoe wordt omgegaan met de informatieverplichtingen uit de EU Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR⁷).

⁶<https://www.pensioenfondsing.nl/over-pensioenfonds-ing/beleid/maatschappelijk-verantwoord-beleggen/>

⁷ [Transparant over duurzaam \(pensioenfondsing.nl\)](https://www.pensioenfondsing.nl/transparant-over-duurzaam/)

3 Uitwerking van de thema's

Het Fonds en de deelnemers hechten in het bijzonder waarde aan deze thema's:

- Mensenrechten
- Milieu en klimaat
- Arbeidsomstandigheden
- Anti-corruptie
- Gezondheid

Elk thema wordt behandeld aan de hand van de vragen: wat houdt het thema in, wat is de rol van het Fonds en hoe wordt dit in de beleggingsportefeuilles vormgegeven? Dat laatste punt benaderen we vanuit drie perspectieven:

- I. negatieve impact voorkomen;
- II. integratie van duurzaamheidsrisico's en -kansen;
- III. creëren van positieve impact.

De thema's milieu en klimaat en gezondheid ziet het Fonds als de meest belegbare thema's. De thema's mensenrechten, arbeidsomstandigheden en anti-corruptie zijn vooral randvoorwaardelijk aan onze beleggingen.

Het Fonds heeft een proces ingericht voor het toepassen van gepaste zorgvuldigheid op de beleggingen in lijn met de UN Global Compact, de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de standaarden volgens de UN Guiding Principles on Business and Human Rights. Het Fonds zorgt ervoor dat in ieder geval, in lijn met het IMVB-convenant, schendingen worden opgespoord, onderzocht en besproken met het bedrijf, en dat dit zo nodig leidt tot uitsluiten. In de bijlage van dit document staat een uitgebreide beschrijving van dit proces voor gepaste zorgvuldigheid. Hieronder beschrijven we de principes en internationale richtlijnen die het Fonds hanteert bij de verschillende thema's.

3.1 Mensenrechten

Mensenrechten zijn de rechten die alle mensen hebben, ongeacht ras, geslacht, nationaliteit, etniciteit, taal, religie of enige andere status. Het gaat om het recht op leven en vrijheid, vrijheid van slavernij en marteling, vrijheid van mening en meningsuiting, het recht op werk en onderwijs en nog veel meer. Iedereen, zonder uitzondering of onderscheid, heeft hier recht op.

Deze rechten zijn vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens⁸. Deze verklaring bevat 29 artikelen. Alle leden van de Verenigde Naties hebben zich verbonden aan deze verklaring.

Hoe bedrijven deze mensenrechten kunnen respecteren en implementeren is onder andere vastgelegd in de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en in de UN Guiding Principles for Business and Human Rights. De OESO-richtlijnen geven invulling aan de verantwoordelijkheden die bedrijven hebben wanneer het de mensenrechten betreft.

⁸ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

Volgens deze richtlijnen is het belangrijk dat bedrijven:

- de internationaal erkende mensenrechten respecteren en inbreuken daarop van derden helpen voorkomen of aan te pakken als die zich voordoen;
- ongunstige effecten op mensenrechten die direct verband houden met hun bedrijfsactiviteiten of die van hun ketenpartners aanpakken en verminderen;
- een beleid voeren waarmee ze laten zien de mensenrechten te respecteren;
- due diligence uitvoeren op mensenrechtengebied in de keten. Hiermee wordt bedoeld het uitvoeren van een risicoanalyse of een impact assessment om mogelijke mensenrechtenrisico's in kaart te brengen en deze zo te voorkomen of te verminderen;
- meewerken en bijdragen aan herstelprocedures als er sprake is van ongunstige effecten op mensenrechten door bedrijfsactiviteiten of die van ketenpartners.

3.2 Arbeidsomstandigheden

In de hedendaagse economie zijn internationale arbeidsnormen een essentieel onderdeel van het internationale kader om ervoor te zorgen dat de groei van de wereldeconomie voor iedereen voordelen biedt. Een wereldeconomie waarin mensen recht hebben op veilig en gezond werk, een eerlijk salaris en een omgeving waar misstanden aan de kaak gesteld kunnen worden. Volgens het United Nations Development Program (UNDP) leven meer dan 700 miljoen werkenden in extreme of gematigde armoede. Verder verandert er veel in de huidige economie en technologische vooruitgang, en brengen de afbouw van fossiele brandstoffen nieuwe uitdagingen en kansen met zich mee.

De afgelopen decennia zijn er verschillende internationale instituties opgericht die zich bezighouden met arbeidsomstandigheden. Zo is er de International Labour Organisation (ILO), een organisatie die universele arbeidsnormen promoot en kansen bevordert voor mannen en vrouwen om fatsoenlijk en productief werk te verkrijgen in vrijheid, billijkheid, veiligheid en waardigheid. Ook zijn arbeidsnormen deel van de United Nations Global Compact principes en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. Tot slot is er in het IMVB-convenant nadrukkelijk aandacht voor arbeidsomstandigheden.

3.3 Anti-corruptie

Corruptie bedreigt de integriteit van de markt, ondermijnt eerlijke concurrentie, verstoort het publieke vertrouwen en ondermijnt de rechtsstaat. Denk hierbij aan zakelijke transacties waarbij steekpenningen worden betaald; dat leidt dan tot verlies van transparantie en verstoort eerlijke concurrentie. Alleen in een systeem dat vrij is van corruptie kunnen alle deelnemers concurreren onder gelijke omstandigheden, bijvoorbeeld bij (internationale) aanbestedingen. Daarnaast kost corruptie de samenleving veel geld. Schattingen van het World Economic Forum geven aan dat de kosten van corruptie jaarlijks gelijkstaan aan meer dan 2% van het mondiale BBP, wat neerkomt op USD 1,5 biljoen per jaar. Hiervan wordt USD 1 biljoen betaald aan steekpenningen (International Chamber of Commerce, 2019).

Het Fonds onderschrijft de principes van het UNGC en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en vindt dat ondernemingen alle vormen van corruptie – inclusief afpersing en omkoping – moeten tegengaan. Binnen de beleggingsportefeuille wordt gelet op gedrag gerelateerd aan omkoping, politieke betrokkenheid, competitie, belastingen en transparantie.

Welke rol speelt het Fonds?

Bedrijven waarin het Fonds belegt hebben impact op mensenrechten, arbeidsomstandigheden (vaak in de keten) en corruptie. In de bedrijfsvoering moeten deze bedrijven voldoen aan de principes van het UN Global Compact en van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. Door het IMVB-convenant te ondertekenen in 2018 heeft het Fonds zich verplicht te handelen in lijn met deze richtlijnen. Het convenant is 31 december 2022 afgerond. Pensioenfonds ING zal blijven handelen conform de vereisten van het IMVB convenant.

In de praktijk betekent dit dat het Fonds:

- moet weten waar in de beleggingsportefeuille zich risico's voordoen als het gaat om mensenrechten, arbeidsomstandigheden en corruptie;
- zich zal inspannen om actie te ondernemen tegen de meest ernstige risico's;
- zal rapporteren over de inspanningen om deze risico's te voorkomen, te beperken en aan te pakken.

Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?

Voorkomen negatieve impact

Het Fonds is ervan overtuigd dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is. Het probeert via een actieve dialoog allereerst gedrag van een onderneming die betrokken is bij controverses en misstanden op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden (vaak in de keten) en corruptie, te verbeteren. Belangrijke elementen van de dialoog zijn enerzijds het herstellen van de overtreding en anderzijds het bieden van toegang tot herstel en verhaal voor betrokkenen. Mocht deze dialoog niet helpen dan kan het Fonds besluiten een bedrijf niet langer op te nemen in het beleggingsuniversum.

Integratie van risico's en kansen in het beleggingsbeleid

Externe vermogensbeheerders worden gemonitord en geëvalueerd op de mate waarin zij thema's die voor het Fonds belangrijk zijn in hun beleid toepassen en hoe deze thema's zijn opgenomen in het beleggingsproces. Als laag-scorende ondernemingen zijn opgenomen in de beleggingsportefeuille, wordt de externe manager gevraagd uitleg te geven. Op halfjaarlijkse basis worden externe vermogensbeheerders geëvalueerd op de mate van integratie van dit beleid. De performance van de externe vermogensbeheerders op implementatie van deze thema's wordt verwerkt in de scorecard van de externe manager.

Creëren van positieve impact

Het Fonds spant zich ook in om met de relevante ondernemingen in de beleggingsportefeuilles door dialoog en stemmen het gedrag positief te veranderen. Momenteel worden bijvoorbeeld dialogen gevoerd met bedrijven over arbeidsnormenschendingen, mensenrechtenschendingen, arbeidsomstandigheden in de landbouw- en voedingsmiddelensector en mensenrechten & governance.

3.4 Milieu en Klimaat

In de Rio Declaratie van Milieu en Ontwikkeling zijn 27 principes voor milieu en klimaat vastgelegd. Meer dan 175 landen hebben deze verklaring ondertekend. In deze principes ligt onder andere vast dat duurzame ontwikkeling alleen kan plaatsvinden als het beschermen van milieu onderdeel is van die ontwikkeling. Indien de gevolgen voor milieu en klimaat niet zijn onderzocht dan is duurzame ontwikkeling onmogelijk. Dit staat bekend als het voorzichtigheidsprincipe. De verklaring bevat ook het beginsel dat de vervuiler betaalt. De milieu- en klimaatprincipes van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen die het Fonds hanteert zijn gebaseerd op deze principes.

Een belangrijk onderdeel van dit thema is klimaatverandering. Volgens veel wetenschappers is de opwarming van de aarde, mede door toedoen van de mens, een onweerlegbaar feit. De opwarming van de aarde, oftewel klimaatverandering, heeft ingrijpende economische gevolgen. Om gevolgen van klimaatverandering te overzien, is er consensus dat wij ons enerzijds moeten aanpassen aan de klimaatverandering (adaptatie) en anderzijds de opwarming van de aarde moeten proberen te beperken (mitigatie).

Wanneer men spreekt over de risico's van klimaatverandering komen twee termen naar boven:

- Fysieke risico's: de gevolgen van extreem weer, zoals bijvoorbeeld tsunami's en aardbevingen.
- Transitierisico's: risico's die ontstaan omdat de wereld zich voorbereidt op klimaatverandering op bijvoorbeeld te volgen wet- en regelgeving, technologie en reputatie.

Tegelijkertijd biedt het voorkomen van en het aanpassen aan klimaatverandering kansen. Zo kan het bijvoorbeeld leiden tot een efficiënter gebruik van hulpbronnen en tot de ontwikkeling van nieuwe producten en diensten.

Welke rol speelt het Fonds?

Bedrijven waarin het Fonds belegt, hebben impact op het milieu. In de bedrijfsvoering moeten deze bedrijven voldoen aan de milieuprincipes van de UN Global Compact.

Daarnaast verandert de opwarming van het klimaat de wereld, markten, landen en bedrijven en heeft daardoor invloed op de beleggingen van pensioenfonds. Het Fonds erkent de wetenschappelijke consensus, geleid door het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC): menselijke activiteiten zijn verantwoordelijk voor het verhogen van de hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer van de aarde en veroorzaken daarmee klimaatverandering.

Het Fonds verwacht dat klimaatverandering financiële impact zal hebben. Enerzijds heeft klimaatopwarming – als er geen energietransitie plaatsvindt – naar verwachting op de lange termijn een negatief effect op onze maatschappij, op de economie en daarmee ook op financiële rendementen. Om deze reden ondersteunt het Fonds de doelstellingen voor de wereldwijde vermindering van schadelijke broeikasemissies, zoals vastgelegd in het klimaatakkoord van Parijs in 2015. Ook erkent het Fonds dat het omgaan met klimaatrisico bijdraagt aan het behalen van de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties.

Anderzijds kunnen acties van overheden, consumenten en bedrijven om uitstoot te verminderen op de korte tot middellange termijn al impact hebben op de financiële resultaten van ondernemingen, overheden en het vastgoed waarin het Fonds belegt. Zowel vanuit wet- en regelgeving als vanuit financiële prudentie is het belangrijk om de risico's te onderzoeken die gepaard gaan met beleggen in bedrijven die bovengemiddeld CO₂ uitstoten.

In dit kader laat het Fonds periodiek verschillende klimaatscenario's doorrekenen. Zo krijgen we een beter beeld van de impact op de Fondsdoelstellingen. De meest recente analyse (september 2022) laat zien dat in stressscenario's op de korte termijn de dekkinggraad onder druk kan komen te staan. Op de zeer lange termijn (20 jaar) zal het resultaat weer bijgetrokken zijn. Dit geldt voor bijna alle scenario's. Het geldt alleen niet voor het meest extreme scenario waarbij de transitie volkomen mislukt. Dan staan de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles flink onder druk, terwijl de impact op de staatsobligatieportefeuille (60% van de totale portefeuille) in alle scenario's relatief beperkt is.

Gegeven de fundamentele onzekerheid hoe klimaatscenario's zich ontwikkelen en wat de impact zal zijn op financiële markten, heeft het Fonds besloten om klimaataannames momenteel niet expliciet op te nemen in het economisch hoofdsce­nario. Het Fonds zal zich de komende periode verder verdiepen in de klimaatscenario's om zich een nog beter beeld te kunnen vormen van de mogelijke impact van klimaatverandering op de beleggingen. Periodiek worden klimaatscenario's uitgevoerd zodat het Fonds de laatste ontwikkelingen volgt.

Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?

Om te weten waar de belangrijkste risico's liggen, screent het Fonds de beleggingen op controverses met betrekking tot milieu. Het Fonds neemt hierbij overtredingen op de UNGC en OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen als leidraad.

Voorkomen negatieve impact

Het Fonds is ervan overtuigd dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is en probeert via een actieve dialoog allereerst gedrag van een onderneming te verbeteren. Belangrijke elementen van de dialoog zijn enerzijds het herstellen van de overtreding en anderzijds het bieden van toegang tot herstel en verhaal voor betrokkenen. Mocht deze dialoog niet helpen dan kan het Fonds besluiten een bedrijf niet op te nemen in het beleggingsuniversum.

Integratie van risico's en kansen in het beleggingsbeleid

Voor klimaat voert het Fonds klimaatscenario-analyses uit op de beleggingen. De uitkomsten hiervan worden in het Bestuur besproken en als dat nodig zullen maatregelen worden genomen om risico's te verlagen. Ook wordt het broeikasgasprofiel (o.a. CO₂) van de beleggingen gemeten en gemonitord. Deze informatie wordt als volgt gebruikt:

- Voor de implementatie van het klimaatbeleid is het Fonds afhankelijk van externe vermogensbeheerders. Met de externe vermogensbeheerders bespreken we de prestaties van de beleggingsmandaten en participaties in beleggingsfondsen op het gebied van klimaat.
- Voor de aandelenportefeuille en de hoog kredietwaardige Europese bedrijfsobligatieportefeuille geldt een langetermijn reductiepad voor broeikasgassen, waarmee invulling wordt gegeven aan de net-zero ambitie van het Fonds. Voor de hoogrentende Europese bedrijfsobligatieportefeuille geldt dat de broeikasgasuitstoot 50% lager dient te zijn dan die van de relevante benchmark.
- We verwachten van de externe vermogensbeheerders dat zij klimaatrisico's en -kansen meenemen in hun beleggingsproces. Dit is in het *Handboek van managerselectie* opgenomen. Elk halfjaar worden de externe vermogensbeheerders geëvalueerd op de mate waarin zij dit beleid geïntegreerd hebben. De performance van de externe vermogensbeheerders op implementatie van het klimaatbeleid wordt verwerkt in de scorecard van de externe manager.

Creëren van positieve impact

De afgelopen periode heeft het Fonds verschillende doelstellingen opgelegd aan de externe vermogensbeheerders om de uitstoot aan broeikasgas te verlagen of de broeikasgasintensiteit van de beleggingen te verlagen.

- Ambitie van het Fonds is een langetermijn-CO₂-neutraalpad waarbij ernaar wordt gestreefd om de opwarming van de aarde niet verder te laten oplopen dan rond de 1,5 graden ten opzichte van de pre-industriële periode.
- Hiertoe hanteert het Fonds CO₂-reductiedoelen voor zowel de aandelenportefeuilles als voor de bedrijfsobligatieportefeuille.

- Voor de wereldwijde aandelenportefeuille in ontwikkelde landen geldt een maximale CO₂-uitstoot die overeenkomt met de CO₂-uitstoot van een Paris Aligned benchmark. Hierdoor zal de CO₂-ontwikkeling van de bedrijven in de portefeuille op de lange termijn in lijn zijn met een '1,5 graden'-scenario.
- Via het stembeleid en het voeren van verschillende dialogen met bedrijven oefent het Fonds invloed uit met betrekking tot klimaatgerelateerde onderwerpen, zoals een bijdrage leveren aan de energietransitie en doelstellingen inzake het Klimaatakkoord van Parijs.

Onderzocht zal worden of dit ook voor andere onderdelen van de beleggingen kan worden ingevoerd. Een analyse van de impact op de verwachte financiële resultaten van het Fonds is altijd onderdeel van de beslissing.

Voor de staatobligatieportefeuille geldt dat belegd wordt in beleggingsinstrumenten met een positieve impact. Voor deze portefeuille geldt een minimum van 10% in groene en sociale obligaties. Het Fonds onderzoekt periodiek of dit percentage verhoogd kan worden. Naast staatsobligaties geeft het Fonds bij hetzelfde rendementsprofiel als gewone obligaties de voorkeur aan groene en sociale obligaties. Het raamwerk voor het classificeren van groene en sociale obligaties door de externe vermogensbeheerders wordt getoetst aan de voorwaarden van het Fonds.

Wat de vastgoedbeleggingen betreft: de vastgoedfondsen verbinden zich voor 2026 aan een CO₂-neutrale strategie die in lijn is met het klimaatakkoord van Parijs op basis van scope 1 (eigen activiteiten) en scope 2 (afname van producten en diensten van derden) uitstoot van broeikasgassen. Scope 3 (een activiteit door andere partijen in de waardenketen) uitstoot dient voor 2030 te zijn opgenomen in de klimaatstrategie van de verschillende vastgoedfondsen. Daarnaast is het streven dat 70% van de vastgoedfondsen, die een GRESB-rating hebben, eind 2026 ten minste een 4 sterren-rating hebben.⁹

In 2025 wordt onderzocht welke beleggingen kunnen bijdragen aan de energietransitie. Dit is onderdeel van de impactportefeuille en sluit aan bij het kader van de UN-convened Net-Zero Asset Owner Alliance.

Ten slotte spant het Fonds zich in om op het gebied van milieu en klimaat met de relevante ondernemingen in de portefeuilles door dialoog en stemmen een positieve verandering van gedrag te bewerkstelligen.

3.5 Gezondheid

Er is veel verbeterd als het gaat om de gezondheid van miljoenen mensen, het verhogen van de levensverwachting, het verminderen van moeder- en kindersterfte en het vechten tegen toonaangevende overdraagbare ziekten. De vooruitgang stagneert of gaat niet snel genoeg bij de aanpak van belangrijke ziekten, zoals malaria en tuberculose. Minstens de helft van de wereldbevolking heeft geen toegang tot essentiële gezondheidsdiensten. Gezamenlijke inspanningen zijn nodig om iedereen toegang te bieden tot zorg en voor betaalbare gezondheidszorg, om onder andere de groeiende last van niet-overdraagbare ziekten, waaronder de geestelijke gezondheid, aan te pakken en om antimicrobiële resistentie en gezondheidsdeterminanten aan te pakken, zoals luchtvervuiling en onvoldoende water en sanitaire voorzieningen¹⁰.

⁹ <https://www.gresb.com/nl-en/faq/what-is-the-gresb-rating/>

¹⁰ UN SDG Knowledge Platform, 2019

De coronapandemie heeft daarnaast aangetoond dat ook in de westerse wereld gezondheid een belangrijk thema is. Daarbij gaat het vooral om gezond voedsel, preventie van ziektes en over de stijgende kosten van de gezondheidszorg.

Welke rol speelt het Fonds?

Bedrijven waarin het Fonds belegt hebben impact op de gezondheid van verschillende stakeholders. In de bedrijfsvoering moeten deze bedrijven voldoen aan de principes van het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. Door het IMVB-convenant te ondertekenen heeft het Fonds zich verplicht om te handelen in lijn met de genoemde richtlijnen.

In de praktijk betekent dit dat het Fonds:

- moet weten waar in de portefeuille zich risico's voordoen met betrekking tot arbeidsomstandigheden, corruptie en gezondheid;
- zich zal inspannen om actie te ondernemen tegen de meest ernstige risico's;
- zal rapporteren over de inspanningen om deze risico's te voorkomen, te beperken en aan te pakken.

Hoe geven we hier invulling aan in onze beleggingen?

Voorkomen van negatieve impact

Het Fonds is ervan overtuigd dat het uitsluiten van ondernemingen een laatste redmiddel is en probeert via een actieve dialoog allereerst het gedrag van een onderneming te verbeteren die betrokken is bij controverses op het gebied van gezondheid en veiligheid. Belangrijke elementen van de dialoog zijn enerzijds het herstellen van de overtreding en anderzijds het bieden van toegang tot herstel en verhaal voor betrokkenen. Mocht deze dialoog niet helpen dan kan het Fonds besluiten een bedrijf niet op te nemen in het beleggingsuniversum. Daarnaast sluit het Fonds tabaksfabrikanten uit vanwege de negatieve effecten op de gezondheid.

Integratie van risico's en kansen in het beleggingsbeleid

Externe vermogensbeheerders worden gemonitord en geëvalueerd op de mate waarin zij de thema's die voor het Fonds belangrijk zijn in hun beleid en beleggingsproces integreren. Zijn er laag-scorende ondernemingen opgenomen in de beleggingsportefeuille, dan wordt de externe manager om uitleg gevraagd. Elk halfjaar worden externe vermogensbeheerders geëvalueerd op de mate van integratie van dit beleid. De prestaties van de externe vermogensbeheerders op implementatie van deze thema's wordt verwerkt in de scorecard van de externe manager.

Creëren van positieve impact

Het Fonds spant zich in om op dit onderwerp met de relevante ondernemingen in de beleggingsportefeuilles door dialoog en stemmen het gedrag positief te veranderen. Concreet loopt er een engagement op het gebied van gezondheid (Access to Nutrition en Access to Healthcare).

Beleggen in bedrijven en beleggingsinstrumenten met positieve impact

In 2025 onderzoekt het Fonds de mogelijkheden naar impactbeleggingen die bijdragen aan SDG 3 'Good Health & Well-being'.

4 Toepassing verantwoord en duurzaam beleggen

Het Fonds is ervan overtuigd dat een actief betrokken belegger bijdraagt aan zowel een beter (voor risico-gecorrigeerd) rendement op de lange termijn, als aan een betere wereld. Op verschillende manieren proberen we met beleggen onze invloed uit te oefenen en een positieve bijdrage te leveren aan milieu en maatschappij.

Het beleid wordt waar mogelijk over de hele beleggingsportefeuille gevoerd. In de volgende paragrafen leggen we uit wat we doen en over welke delen van de portefeuille we dit beleid uitvoeren. Ook besteden we aandacht aan de manier waarop het Fonds de onderliggende beleggingen monitort op duurzaamheid en op de thema's die voor het Fonds belangrijk zijn.

4.1 Screening van bedrijven op schenden van internationale normen

Om goed inzicht te krijgen of ondernemingen zich houden aan de internationale normen, zoals verwoord in het UN Global Compact, de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights, laat het Fonds elk kwartaal de beleggingsportefeuilles screenen. Dat betekent dat het beleggingsuniversum wordt gecontroleerd op ondernemingen die mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anti-corruptie regels schenden. Hierbij wordt gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of milieu en de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending. Dit houdt het volgende in:

- Ernst verwijst naar de heftigheid van de negatieve impact.
- Met schaal wordt het bereik van het gevolg bedoeld, bijvoorbeeld het aantal mensen dat wordt getroffen of kan worden getroffen of de omvang van de milieuschade.
- Onomkeerbaarheid verwijst naar de grenzen aan de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen zodat deze overeenkomt met de situatie die voorafging aan de negatieve impact.

Door het screenen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum kan het Fonds risico's (negatieve impact) voor de samenleving en het milieu identificeren. Door middel van het Normatieve engagement programma spreekt het Fonds ondernemingen aan op gedrag om zo de (potentiële) negatieve impact te voorkomen of te verminderen. Over het monitoren van voortgang en de resultaten van de dialoog rapporteert het Fonds periodiek. Wanneer een onderneming schade heeft veroorzaakt aan samenleving of milieu zal het Fonds de onderneming nadrukkelijk oproepen tot herstel- en verhaalmogelijkheden voor degene die schade hebben geleden. Een uitvoerige beschrijving van het (due diligence) screenings proces is terug te lezen in de [bijlage](#).

Indien de onderneming de schending van de norm niet opheft en niet langer openstaat voor dialoog kan de onderneming worden uitgesloten van beleggingen en wordt de onderneming op de uitsluitingenlijst geplaatst. Het Normatief engagement programma sluit goed aan bij de uitgangspunten van het IMVB convenant waar het Fonds zich in 2018 aan heeft gecommitteerd.

4.2 Beleid dialoog met ondernemingen

Het voeren van dialogen met ondernemingen is een belangrijk deel van het betrokken beleggen. Voor de aandelenbeleggingen stelt het Fonds zich op als actief aandeelhouder. Bij de dialoog gebruikt het Fonds zijn eigendomsrechten en belangen actief om met bedrijven constructief een dialoog te voeren.

Wat verwacht het Fonds van bedrijven waarin wordt belegd?

Het Fonds hanteert een holistische benadering bij de integratie van duurzaamheid. Het Fonds ziet duurzaamheid als een motor voor langetermijnveranderingen in markten, landen en bedrijven, die toekomstige prestaties beïnvloedt. Het Fonds is ervan overtuigd dat bedrijven met een sterk duurzaamheids- en governancebeleid eerder in het beste belang van al hun stakeholders handelen en beter in staat zijn om bijvoorbeeld met niet-financiële risico's en veranderende regelgeving om te gaan. Wij geloven dat deze bedrijven ook beter voorbereid zijn op langetermijntrends, zoals klimaatverandering. Wat betreft duurzaamheidskwesties is het Fonds van mening dat een constructieve dialoog het risico-rendementsprofiel van de beleggingen kan verbeteren en ongunstige ecologische en maatschappelijke kwesties (Principal adverse impacts) adresseert. Het Fonds houdt er rekening mee dat individuele bedrijven en industrieën verschillen in hun bedrijfspraktijken en in hoe zij omgaan met verschillende problemen. Daarom richt het Fonds zich op de meest materiële kwesties die een bedrijf dient aan te pakken, wat betekent dat

de focus van de verschillende dialogen verschilt per beleggingsstrategie. In dit gedeelte wordt uitgelegd welke principes worden gevolgd bij het voeren van dialogen met bedrijven.

Het Fonds verwacht dat deelnemende bedrijven:

- een coherente duurzaamheidsstrategie hebben, afgestemd op hun bedrijfsstrategie;
- omgevingsfactoren aanpakken en beheren die van invloed zijn op hun activiteiten en die materieel zijn voor hun bedrijf;
- bestaande procedures om gerelateerde risico's te beheersen toelichten en laten zien hoe ze gerelateerde zakelijke kansen identificeren en hiervan profiteren;
- (sociale) relaties met alle belanghebbenden effectief beheren;
- een goed gedefinieerd corporate governance-systeem hebben dat de belangen van alle belanghebbenden in evenwicht houdt.

Dialoog vanuit twee invalshoeken

Het Fonds voert vanuit twee verschillende invalshoeken dialogen met de bedrijven: normatieve- en thematische engagement. Binnen het Thematisch Engagement programma heeft het pensioenfonds specifiek aandacht voor Nederlandse ondernemingen. Bij alle soorten engagement is ons doel om het gedrag van een bedrijf op het gebied van milieu, sociale en/of corporate governance (ESG) te verbeteren, met als uiteindelijke doel om de langetermijnprestaties van het bedrijf en de kwaliteit van de beleggingen van het Fonds te verbeteren. Beide engagementprogramma's zijn van toepassing op de aandelen- en bedrijfsobligatie portefeuilles.

Normatieve engagement

Het doel van het Normatief engagement programma is structurele schendingen van internationale normen te stoppen of te voorkomen. Het betreft de internationale normen van het UN Global Compact, OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on business and Human Rights.

Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de internationale normen staan veelal in de belangstelling van niet gouvernementele organisaties (ngo's) en de media. Daarnaast leiden deze schendingen vaak tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Om die redenen wil het pensioenfonds dit stoppen of voorkomen.

Thematische engagement

Het Thematisch engagement programma bestaat uit circa 10 thema's en is gericht op het verhogen van sociale, milieu en governance standaarden in sectoren, ketens of bij individuele ondernemingen waarin het Fonds belegt. Het Thematisch engagement programma omvat verschillende onderwerpen en sectoren. Gemiddeld loopt een engagement thema 3 jaar. Bij de keuze van een thema spelen de volgende zaken een rol:

- Materialiteit van het thema;
- Sociale of ecologische relevantie van het thema;
- Omvang van de onderneming in de beleggingsportefeuille (zowel aandelen als bedrijfsobligaties);
- Inschatting van onderneming in hoeverre deze openstaat voor dialoog.

De thema's waarop engagement plaatsvindt, sluiten vaak aan bij één of meerdere Sustainable Development Goals en speerpunten zoals het Fonds hanteert.

Engagement ESG Nederland

Omdat het Fonds een Nederlands pensioenfonds is, is er binnen het Thematisch engagement programma extra aandacht voor Nederlandse ondernemingen. In het ESG Nederland

engagementtraject gaat het Fonds in gesprek met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Dit valt veelal samen met het aandeelhoudervergaderingenseizoen. Deze dialogen vinden vaak in collectief verband plaats, namelijk in samenwerking met andere Nederlandse institutionele beleggers en met ondersteuning vanuit Eumedion (het Nederlandse corporate governance platform voor institutionele beleggers). Het gezamenlijke doel is de beïnvloeding van governance en duurzaamheidsthema's, veelal ingegeven door de actualiteit van de aandeelhoudersvergadering. Te denken valt aan beloningsbeleid, benoeming van bestuurders, fusies & overnames en sociaal- en milieubeleid. Doordat het ESG Nederland engagement programma gedreven wordt door de agenda van de aandeelhoudersvergadering heeft dit programma een ander karakter dan het reguliere Thematisch engagement programma.

Escalatiestrategie door bredere inzet van aandeelhoudersrechten en uitsluiting

Het Fonds hanteert een escalatiestrategie voor het geval dat dialogen met ondernemingen uit de engagement programma's onvoldoende voortgang boeken. Als eerste wordt gekeken of de dialoog geïntensiveerd kan worden met andere (hoger geplaatste) contactpersonen of door het versturen (al dan niet gezamenlijk met andere beleggers) van een urgentie-brief aan het bestuur. Mocht dit geen effect hebben dan kan het Fonds haar aandeelhoudersrechten inzetten, zoals:

- Tegen stemmen op bepaalde agendapunten bij onvoldoende openheid en voortgang bij de engagement. Zo kan tegen het remuneratiebeleid worden gestemd indien ESG hierin onderbelicht is of tegen benoemingen worden gestemd indien de ESG-kennis binnen het bestuur onder de maat is. De onderneming kan hierover ook actief worden geïnformeerd om ons standpunt kracht bij te zetten.
- Het stellen van vragen op de aandeelhoudersvergaderingen.
- Het plaatsen van aandeelhoudersresoluties op de agenda van de aandeelhoudersvergadering.

De inzet van deze aandeelhoudersrechten bij ondernemingen waar de dialoog stagneert wordt op case-by-case basis overwogen door de externe partij die namens het Fonds de dialoog aangaat met bedrijven. Hierbij wordt meegewogen of het opportuun en effectief is. De inzet van de aandeelhoudersrechten worden alleen ingezet wanneer zij een duidelijke link hebben met en bijdragen aan de thema's en prioriteiten zoals geïdentificeerd in het verantwoord en duurzaam beleggen -beleid van Het Fonds. Wanneer er wordt tegengestemd op een van de relevante agendapunten wordt de reden vermeld en vastgelegd. Dit is terug te vinden op de website van Het Fonds.

Indien de onderneming internationale normen schendt en tevens onderdeel is van het engagement programma (normatieve engagement) dan is het uiterste middel uitsluiting van beleggingen. De onderneming kan worden uitgesloten van het beleggingsuniversum wanneer de escalatie strategie niet succesvol is gebleken en de onderneming geen stappen onderneemt om de schending op te heffen. Daarbij zullen de volgende overwegingen worden meegewogen:

- Ernst van de schending.
- Reactie van onderneming op de escalatie (inzet van aandeelhoudersrechten, collectief optreden met andere beleggers en/of investor statements).
- Schending is niet opgeheven.

Indien de onderneming een vermeende normschender is aangemerkt, dan wordt deze alsnog uitgesloten wanneer:

- In het Normatief engagement programma onvoldoende voortgang wordt geboekt; én
- De onderneming door andere databronnen als schender van internationale normen worden aangemerkt.

In beginsel wordt een periode van drie jaar uitgetrokken voor een engagementtraject. Het Fonds monitort tussentijds de voortgang en escaleert waar nodig.

Samenwerking

Het Fonds zoekt indien nodig de samenwerking met gelijkgestemde beleggers om zodoende meer invloed te kunnen uitoefenen om de gewenste verandering te realiseren.

4.3 Stembeleid

Introductie

Het Fonds kan de corporate governance en/of activiteiten van een onderneming beïnvloeden door te stemmen op Algemene Vergaderingen van Aandeelhouders (AVA's).

Stemmen is voor actieve aandeelhouders een manier om ondernemingen te beïnvloeden. Als er belangrijke kwesties zijn en de onderneming is niet bereid te luisteren naar aandeelhouders of andere belanghebbenden, kan stemmen op de AVA van die onderneming een krachtig instrument zijn. De resultaten van stemmingen tijdens AVA's worden openbaar gemaakt. Als aandeelhouders tegen een voorstel stemmen, moet een onderneming in de meeste gevallen maatregelen nemen.

Het stembeleid van het Fonds is gebaseerd op de principes van het International Corporate Governance Network (ICGN)¹¹. Dit zijn internationaal erkende best practices voor een goed ondernemingsbestuur. De principes hebben als doel deze corporate governance, het risicobeheer, het beloningsbeleid, de aandeelhoudersrechten en de transparantie te verbeteren. Daarnaast worden voor elke afzonderlijke markt toepasselijke nationale wet- en regelgeving, lokale marktnormen en codes op het gebied van corporate governance toegepast. Het Fonds blijft, via onze externe dienstverlener, op de hoogte of het stembeleid voldoet aan de ICGN-principes, wet- en regelgeving en overige 'governance-codes'. Het stembeleid wordt minstens één keer per jaar geëvalueerd.

Het Fonds oefent zijn stemrecht op een geïnformeerde manier uit. Dat geldt ook voor andere aan aandelen verbonden rechten in beursgenoteerde ondernemingen waarin is belegd.

Stembeleid

Het stembeleid van het Fonds zijn te vinden op de website¹². Daarnaast is op de website terug te vinden hoe het Fonds heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen¹³. Enkele voorbeelden:

Beloningsbeleid

Bij het stemmen op agendapunten met betrekking tot beloningen staat transparantie rondom de prestatiecriteria en de realisatie van de gestelde doelen centraal. Financiële en niet-financiële criteria, met inbegrip van ESG-criteria, zijn relevant zolang zij een effectieve prestatie belonen die in overeenstemming is met het doel, de strategie en de doelstellingen die de onderneming heeft vastgesteld. De beloning van bestuurders moet een aantoonbare relatie hebben met de prestaties van de onderneming, waarbij de nadruk ligt op het creëren van lange termijn (aandeelhouders)waarde.

Aandeelhoudersvoorstellen

Over het algemeen steunt het Fonds aandeelhoudersvoorstellen met betrekking tot de thema's mensenrechten, milieu en klimaat, arbeidsomstandigheden, anti-corruptie en gezondheid. Wij stemmen echter tegen voorstellen die te voorschrijvend of buitenproportioneel belastend zijn (o.a. te strikte deadlines), of onuitvoerbaar zijn gezien de aard van de alledaagse bedrijfsvoering van de organisatie.

¹¹ <https://www.icgn.org/sites/default/files/2022-04/ICGN%20Global%20Governance%20Principles%202021.pdf>

¹² Maatschappelijk verantwoord beleggen (pensioenfondsgroep.nl)

¹³ Vote Disclosure Systeem: <https://vds.issgovernance.com/vds/#!/MTqwMjc3Nw==>

Securities lending

Het Fonds past geen securities lending toe.

4.4 Vaststellen beleggingsuniversum

Het Fonds heeft een normatief kader waarmee het beleggingsuniversum gedefinieerd wordt. Hierbij nemen we de financiële doelstellingen van het Fonds in acht. Het kader vult de normen en waarden van het Fonds nader in en laat zien waar het Fonds voor staat.

Het Fonds hanteert insluitingscriteria voor overheden (staatsobligaties) en bedrijven (aandelen en bedrijfsobligaties) gekoppeld aan de thema's van het Fonds. Op deze onderwerpen zijn criteria gedefinieerd:

Onderwerp	Beleggingcategorie	Thema's
Landenbeleid	Staatsobligaties	Mensenrechten, arbeidsrechten en (anti-)corruptie
State Owned Enterprises (SOE's)	Aandelen	Mensenrechten, arbeidsrechten en (anti-)corruptie
Controversieel gedrag bedrijven	Aandelen & bedrijfsobligaties	Mensenrechten, arbeidsrechten en (anti-)corruptie, gezondheid en klimaat en milieu
Controversiële wapens	Aandelen & bedrijfsobligaties	Mensenrechten
Tabak	Aandelen & bedrijfsobligaties	Gezondheid
Palmolie	Aandelen & bedrijfsobligaties	Klimaat en milieu, arbeidsrechten en mensenrechten
Fossiele brandstoffen	Aandelen & bedrijfsobligaties	Klimaat en milieu
Fossiele brandstoffen (EU climate benchmark regulation)	Aandelen & bedrijfsobligaties	Klimaat en milieu
Goed ondernemingsbestuur	Aandelen & bedrijfsobligaties	Arbeidsrechten en governance

Landenbeleid

Het Fonds bepaalt het beleggingsuniversum voor landen aan de hand van in- en uitsluitingscriteria. Beleggingen in staatsobligaties zijn alleen toegestaan voor die deel uitmaken van dit universum.

Landen die op de uitsluitingenlijst staan, worden opgenomen op basis van de Sanctiewet 1977, de EU-sanctielijst en de VN-sanctielijst.

Daarnaast hanteert het Fonds insluitingscriteria op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden en corruptie. Hiervoor hanteert het Fonds de onderzoeksresultaten van de volgende instituten:

- Freedom House - *Freedom in the World index*,
- ITUC - *ITUC Global Rights index*;
- Transparency International - *Corruption Perception Index*.

Voor het landenbeleid worden minimumeisen gesteld aan de prestaties op de bovengenoemde indices.

In lijn met dit beleid belegt het Fonds niet in staatsbedrijven uit landen die niet zijn opgenomen in het beleggingsuniversum. Dit betreft ondernemingen waarin de overheid, van het uitgesloten land, een belang heeft van meer dan 50%.

Normschenders

Ondernemingen die op structurele basis internationale normen schenden zoals op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieu en anti-corruptie worden uitgesloten. Het Fonds spreekt van een structurele schending wanneer de schending ook na dialoog nog niet (in voldoende mate) is opgeheven. Het gaat hier om normen zoals genoemd in de uitgangspunten van het UN Global Compact, OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights.

Controversiële wapens

Het Fonds beschouwt anti-persoonsmijnen, clustermunitie, chemische wapens, biologische wapens, witte fosfor, wapens met verarmd uranium en kernwapens als controversiële wapens¹⁴. Bedrijven die deze controversiële wapens produceren en die niet voldoen aan wereldwijde verdragen of wettelijke verboden worden niet opgenomen in het beleggingsuniversum van het Fonds.

Tabak

Tabak is een ongezond en sociaal nadelig product. Het Fonds beschouwt beleggen in tabaksbedrijven als een niet-duurzame belegging.

Bedrijven die betrokken zijn bij de productie van tabak worden niet opgenomen in het beleggingsuniversum. Dat geldt ook voor leveranciers van belangrijke componenten van sigaretten (zoals filters) als zij meer dan 50% van hun inkomsten uit tabak-gerelateerde producten halen.

Palmolie

Het Fonds beschouwt de productie van palmolie als een proces met aanzienlijke ecologische en sociale risico's. Als dit product niet duurzaam wordt geproduceerd leidt dit tot inbreuken op de UN Global Compact principes. Een transitie naar een duurzame palmolie-industrie kan worden bereikt door te investeren in palmolieproducerende bedrijven die hun bedrijfsvoering in overeenstemming brengen met de normen van de Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO)¹⁵. Bij meer dan 5% omzet uit Palmolie wordt de mate van RSPO certificering beoordeeld. Hierbij wordt een grens gehanteerd van meer dan 50% RSPO gecertificeerde palmolie moet zijn. Wanneer bedrijven onder deze norm vallen, worden zij niet opgenomen in het beleggingsuniversum.

Fossiele brandstoffen

a. Steenkool

Het steenkoolbeleid is gericht op het delven en het gebruik van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumen, antraciet en stoomkolen). Bedrijven die steenkool delven lopen vanuit hun bestaansrecht meer risico dan bedrijven die steenkool gebruiken. We verwachten dat gebruikers van steenkool beter in staat zullen zijn zich aan te passen.

¹⁴ Uitgangspunt voor de definitie van controversiële wapens zijn de internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend en het beleid van de Nederlandse overheid. Daarnaast kijkt het Fonds naar internationale verdragen waarbij het bij controversiële wapens gaat om wapens die: disproportionele schade veroorzaken of; schade op de lange termijn veroorzaken of; niet nauwkeurig zijn voor wat betreft de doelen.

¹⁵ <https://rspo.org/key-documents/certificatie/rspo-principes-en-criteria>

Delvers van steenkool

Voor delvers is een strenger uitsluitingsbeleid van toepassing dan voor gebruikers.

Ondernemingen worden uitgesloten van belegging indien de omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is uit steenkoolwinning gerelateerde activiteiten. De winning van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumineuze, antraciet en stoomkolen) en de verkoop ervan aan externe partijen zijn relevant bij het bepalen van de aan steenkool gerelateerde omzet. Inkomsten uit kolenhandel worden vanwege databeperkingen voornamelijk niet meegenomen in deze berekening.

Gebruikers van steenkool

Gebruikers van steenkool zijn bedrijven die omzet behalen uit de opwekking van elektriciteit door middel van kolen. Ook de bedrijven met een groot steenkoolgebruik zullen moeite hebben om mee te gaan met de energietransitie omdat aanpassingen nodig zijn in hun productieprocessen om meer duurzaam te worden. Het Fonds verwacht dat het aanpassingsvermogen bij bedrijven met een beperkt steenkoolgebruik haalbaar is. Het Fonds hanteert een 5% omzetgrens.

b. Teerzanden, Arctic drilling, schaliegas en – olie

Gezien de hoge milieu impact van deze activiteiten is het uitsluiten van bedrijven die zich bezig houden met teerzanden, arctic drilling, schaliegas en – olie passend bij de maatschappelijke doelstelling. De omzetgrens hiervoor is 5%, waarmee de grootste milieuvervuilers worden uitgesloten.

Paris aligned criteria

De Europese 'Climate benchmark regulation' stelt eisen aan benchmarks waaraan voldaan moet zijn voordat deze geclassificeerd worden als een Paris Aligned Benchmark (PAB). Het Fonds maakt gebruik van de criteria die gehanteerd worden in PAB-benchmarks. Bedrijven worden opgenomen in het beleggingsuniversum op basis van de volgende criteria:

- fossiele brandstoffen: wanneer de omzet voor minder dan 1% bestaat uit de exploratie, mijnwinning, extractie, distributie en raffinage van steen- en bruinkool;
- fossiele brandstoffen: als de omzet voor minder dan 10% bestaat uit de exploratie, extractie, distributie en raffinage van olie;
- fossiele brandstoffen: als de omzet voor minder dan 50% bestaat uit de exploratie, extractie, distributie en raffinage van gas.
- broeikasgasintensiteit: als de omzet voor minder dan 50% bestaat uit het opwekken van elektriciteit waarbij de broeikasgasintensiteit meer is dan 100 gram CO₂e/kWh.

Goed ondernemingsbestuur

De Europese verordening betreffende informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële dienstensector, beter bekend als SFDR, maakt onderdeel uit van de Europese duurzame financieringsstrategie. Deze wetgeving schrijft minimumvereisten voor aan pensioenfondsen die milieu- of sociale kenmerken promoten met betrekking tot bestuurspraktijken.

Ondernemingen die zeer slecht presteren op het gebied van goed bestuur worden op voorhand uitgesloten. Daarbij wordt minimaal gekeken naar wettelijke vereisten op het gebied van:

- goede managementstructuren;
- betrekkingen met werknemers;
- beheerst beloningsbeleid;
- naleving van de belastingwetgeving.

Beleid sponsoren

Om (de schijn van) belangenconflicten te voorkomen en om te voldoen aan de wettelijke eisen voor wat betreft het beleggen in sponsoren sluit het Fonds de volgende bedrijven uit:

1. ING Bank N.V.
2. NN Verzekeringen N.V.

Afgeleide instrumenten

Het beleid voor het vaststellen van het beleggingsuniversum geldt voor alle beleggingen van het Fonds met uitzondering van afgeleide instrumenten. Afgeleide instrumenten die alleen gebruikt worden om kasposities tijdelijk te beleggen of voor efficiënt portefeuillebeheer zijn toegestaan. Op dit moment bestaan er nog geen liquide oplossingen die voldoen aan het verantwoord en duurzaam beleggen beleid van het Fonds. Daarom staat het Fonds toe om in afgeleide instrumenten (index futures, ETF's, etc.) te beleggen waarbij de exposure naar het beleggingsuniversum onder de drempel van 85% ligt.

Lijst met beleggingen

Op de website staan alle beleggingen van het Fonds. We plaatsen eenmaal per jaar een nieuwe lijst met beleggingen¹⁶.

¹⁶ [Maatschappelijk verantwoord beleggen \(pensioenfondsing.nl\)](https://pensioenfondsing.nl)

4.5 Managerselectie en -monitoring

Verantwoord en duurzaam beleggen is onderdeel van het managerselectie- en -monitoring proces. In het *Handboek managerselectie en -monitoring* van het Fonds zijn vragen over de 'key performance indicators' (KPI's) opgenomen over de manier waarop duurzaamheidsaspecten in het beleggingsproces geïntegreerd zijn, over team en ervaring, beleid en organisatie, en over rapportages voor wat betreft duurzaamheid. In 2021 is hierin een aangescherpte vragenlijst en normering opgenomen.

Naast de jaarlijkse vragenlijst ontvangt het managerselectieteam, los van de ESG-rapportages van de externe vermogensbeheerders zelf, elk kwartaal een onafhankelijke ESG-rapportage over de beleggingsportefeuilles. Op basis hiervan wordt getoetst of het beleid zoals in de beantwoording van de jaarlijkse due diligence strookt met de uiteindelijke portefeuilles en de beleggingsrichtlijnen. Indien nodig wordt er actie ondernomen.

De belangrijkste KPI's voor de normering.

ESG-beleid en governance

KPI: PRI-score strategie en governance
KPI: # keren SI in board meeting op de agenda

Team en ervaring

KPI: # SI-specialisten en KPI: # jaren ervaring
KPI: % investment teams training in 2020

Proces

KPI: PRI-score implementatie in betreffende categorie

Uitkomsten

KPI: # voorbeelden aangeleverd ESG-integratie
KPI: # voorbeelden engagement

Rapportage

Toetsing op basis van onafhankelijke ESG-rapportage

4.6 Sanctiebeleid

Het Fonds volgt alle sancties van de Verenigde Naties en van de Europese Unie die relevant zijn. Als Fonds houden we met onze beleggingen rekening met de eventuele verplichte (beleggings) beperkingen die daaruit voortvloeien. De bewaarder (*custodian*) van het Fonds bewaakt of er posities worden aangehouden en/of er transacties worden geïnitieerd die onder de sancties vallen.

Bijlage 1: Screening van bedrijven op schending van internationale normen

1. Inleiding Due diligence

Zoals aangegeven doorloopt Pensioenfondsen ING periodiek een screening van bedrijven op het schenden van de internationale normen. In deze bijlage geeft het Fonds aan welke stappen worden doorlopen in dit proces, ook wel de due diligence cyclus genoemd.

Het Fonds doorloopt periodiek een due diligence cyclus om de daadwerkelijke en mogelijke negatieve impact van de beleggingen op duurzaamheidsfactoren te identificeren, te voorkomen en te verminderen alsmede om verantwoording af te leggen over hoe het Fonds omgaat met de geïdentificeerde risico's.

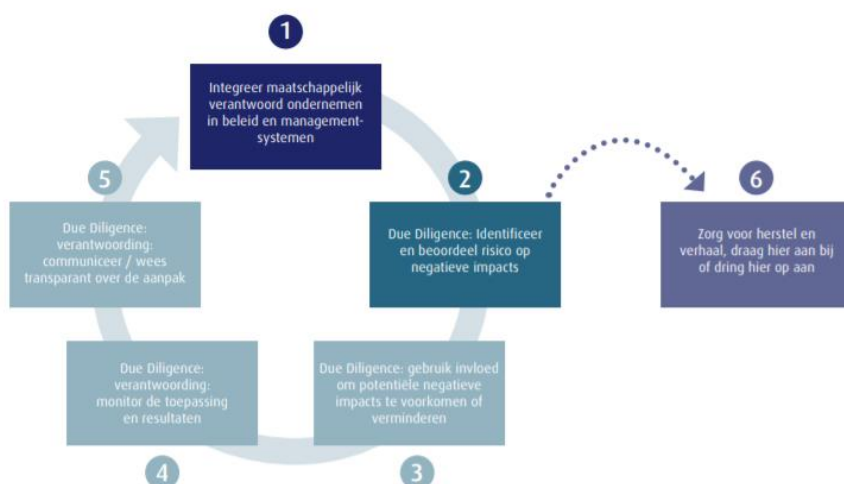
Due diligence is er op gericht om de belangrijkste ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren (dus de negatieve impact voor de samenleving en het milieu in zowel de beleggingsportefeuille als bij potentiële beleggingen) te identificeren, prioriteren en analyseren.

In deze bijlage gaan we nader in op de verschillende stappen van het due diligence proces. Daarbij hanteert het Fonds het model en de terminologie van het Instrumentarium van het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen¹⁷. Zie tevens onderstaande figuur.

NB: De stappen in het figuur hebben een afwijkende benaming van de stappen die in het 'Instrumentarium Convenant Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen' worden genoemd en die zijn uitgewerkt in deze bijlage. Het figuur is namelijk oorspronkelijk afkomstig uit de OESO-Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen. Het instrumentarium maakt de vertaalslag van het due diligence proces van de OESO-Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen naar het Internationale Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Convenant voor Pensioenfondsen en hanteert daarom afwijkende benamingen.

Figuur: Due diligence cyclus

Bron: Instrumentarium Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen

¹⁷ <https://www.imvoconvenanten.nl/-/media/imvo/files/pensioenfondsen/instrumentarium.pdf?la=nl&hash=8B14DB50274FC744ADA75207D2B28876>

Toelichting op de verschillende stappen van het due diligence proces

Stap 1 Inbedden van ESG in relevant beleid en managementsystemen

Het Fonds onderschrijft de ESG-due diligence stappen conform het OESO-richtsnoer¹⁸. Wij streven via onze beleggingen naar (maatschappelijke) langetermijnwaardecreatie en identificeren en beoordelen aan de hand van een due diligence screening de daadwerkelijke en potentiële negatieve impact in de beleggingsportefeuille. Deze due diligence screening wordt uitgevoerd door onze ESG-dienstverlener op basis van ISS ESG informatie.

Stap 2 Identificeren en beoordelen van daadwerkelijke en potentiële negatieve impact in de beleggingsportefeuille en bij potentiële beleggingen

Bij het screenen van onze beleggingsportefeuille (aandelen en bedrijfsobligaties) worden (potentiële) negatieve impacts op de samenleving en het milieu geïdentificeerd. Dit zijn de belangrijkste ongunstige effecten van onze beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren. Ter beoordeling wordt vervolgens gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of het milieu en de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending. Dit houdt het volgende in:

- Ernst verwijst naar de heftigheid van de negatieve impact.
- Met schaal wordt het bereik van het gevolg bedoeld, bijvoorbeeld het aantal mensen dat wordt getroffen of kan worden getroffen of de omvang van de milieuschade.
- Onomkeerbaarheid verwijst naar de grenzen aan de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen, zodat deze overeenkomt met de situatie voorafgaand aan de negatieve impact.

Tevens wordt de mate van waarschijnlijkheid meegewogen. Het screeningsproces vindt vier maal per jaar plaats aan de hand van de bevindingen van het onderzoeksbureau ISS ESG.

Thematische aandachtsgebieden voortkomend uit de due diligence

De uitkomsten van de due diligence screening worden gecategoriseerd naar thematische aandachtsgebieden en beoordeeld op de mate van betrokkenheid van de onderneming en het effect op de samenleving of het milieu. De onderneming krijgt bij de prioriteringsbeoordeling een kwalificatie van rood, oranje of groen op basis van de ISS ESG data. Deze kwalificatie wordt vervolgens gebruikt bij de prioritering van de thematische aandachtsgebieden.

De thematische aandachtsgebieden voor het Fonds zijn gerelateerd aan mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie. Ondernemingen die zich niet houden aan deze normen worden als (potentieel) risicovol beschouwd voor de samenleving of het milieu. In paragraaf 3 van deze bijlage worden de (internationale) standaarden uiteengezet die gebruikt worden bij de thematische aandachtsgebieden. Deze thematische aandachtsgebieden zijn al sinds de start van het toepassen van het duurzaam beleggen-beleid (2008) integraal onderdeel van het normenkader dat breed gedragen is door de deelnemers van het Fonds.

Het Fonds prioriteert de daadwerkelijke en potentiële negatieve impact aan de hand van de ernst en waarschijnlijkheid en gebruikt voor alle geïdentificeerde casussen zijn invloed om de negatieve impact te voorkomen en/of te mitigeren. Hierbij wordt geen nadere prioritering gemaakt tussen thematische aandachtsgebieden, locatie waar de daadwerkelijke of potentiële negatieve impact zich voordoet of de omvang van onze positie in een onderneming.

¹⁸ <https://mneguidelines.oecd.org/RBC-for-Institutional-Investors.pdf>: "Responsible business conduct for institutional investors"

Stap 3 Negatieve impact voorkomen en/of mitigeren en stap 6 herstel en verhaal

Wanneer ondernemingen in onze beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken of dreigen te veroorzaken, gebruiken wij onze invloed om deze negatieve impact te voorkomen en/of te mitigeren en indien nodig om herstelmaatregelen en/of compensatie mogelijk te maken. Dit doen wij via het aangaan van de dialoog.

Wanneer ondernemingen waarin wij beleggen negatieve impact hebben veroorzaakt c.q. daaraan hebben bijgedragen, verlangen wij dat zij herstelmaatregelen uitvoeren en/of benadeelden compensatie bieden c.q. daaraan bijdragen.

De nadere invulling van ons engagementbeleid is opgenomen in het verantwoord en duurzaam beleggen-beleid en in de halfjaarlijkse verantwoord beleggen rapportages. In het uiterste geval kunnen wij besluiten om te desinvesteren en de onderneming uit te sluiten van belegging.

Stap 4 Monitoring van implementatie en resultaten

De voortgang en impact van ons engagementbeleid ten aanzien van de geïdentificeerde negatieve impact wordt gemonitord via een halfjaarlijkse MVB rapportage opgesteld door de ESG dienstverlener.

Stap 5 Verantwoording

Halfjaarlijks leggen we aan onze deelnemers en andere belanghebbenden verantwoording af via een publieke versie van de halfjaarlijkse verantwoord beleggen rapportages. Deze zijn beschikbaar op onze website:

<https://www.pensioenfondsing.nl/over-pensioenfonds-ing/beleid/maatschappelijk-verantwoord-beleggen/>

2. Overzicht van standaarden die gebruikt worden bij thematische aandachtsgebieden**2.1 Mensenrechten**

De 'rechten van de mens' vormen één van de vier hoofdthema's van het UN Global Compact en worden geadresseerd door de eerste twee principes van het UN Global Compact (zie tevens onderstaande tabel). Deze principes staan echter niet op zichzelf en zijn gekoppeld aan, en uitgewerkt in diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 1). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op eventuele schendingen van mensenrechten. In de UN Guiding Principles on Business & Human Rights (UNGP's), staat specifiek beschreven hoe bedrijven met deze richtlijnen en verdragen dienen om te gaan en wat hun verantwoordelijkheden zijn. Of zoals de opsteller van de UNGP's, Professor John Ruggie stelt:

"The Guiding Principles' normative contribution lies not in the creation of new international law obligations but in elaborating the implications of existing standards and practices for states and businesses; integrating them within a single, logically coherent and comprehensive template; and identifying where the current regime falls short and how it could be improved".

TABEL 1. PRINCIPES UN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA MENSENRECHTEN

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Mensenrechten	Principe 1	Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren.	IV. Mensenrechten Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De VN-verklaring over de rechten van inheemse volkeren.
	Principe 2	Bedrijven dienen ervoor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.	VIII. Consumentenbelangen IV. Mensenrechten	ILO conventie 169 betreffende inheemse en in stamverband levende volken in onafhankelijke landen. Tripartite ILO-verklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid. Geneefse conventie. Haagse conventie. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

In de praktijk hebben mensenrechtenschendingen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Beperking van het recht op zelfbeschikking
- Activiteiten in controversiële landen strijdig met het humanitair recht
- Het niet respecteren van rechten van inheemse volken
- Beperking van vrijheid van meningsuiting

Beperking van het recht op zelfbeschikking

Het recht op zelfbeschikking van volken is opgenomen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en is weer uitgewerkt in twee bindende VN verdragen: 'Burgerrechten en Politieke Rechten' (BuPo) en 'Economische, Sociale en Culturele Rechten' (EcSoCu). Deze verdragen werden in 1966 aanvaard en gingen in 1976 van kracht. Het individuele recht op zelfbeschikking kan gezien worden als een element van de persoonlijke vrijheid en daarmee als een grondslag van de mensenrechten. Hierdoor vormen kwesties waarin ondernemingen bijdragen aan een beperking van het recht op zelfbeschikking een mensenrechtenschending.

Activiteiten in controversiële landen strijdig met het humanitair recht

Ten aanzien van de kwestie 'Activiteiten in controversiële landen strijdig met het humanitair recht' is het van belang dat ondernemingen ten aanzien van degenen die gevolgen van hun activiteiten ondervinden internationaal erkende mensenrechten respecteren. De 'UN Guiding Principles on Business & Human Rights', die zijn geïntegreerd in de OESO-richtlijnen, bieden voor bedrijven een hanteerbaar beleidskader over de toepassing van mensenrechten en de UN Global Compact

principes. Specifiek voor de activiteiten van bedrijven die te maken hebben met oorlogen of bezettingen biedt ook de Geneefse conventie een geschikt raamwerk.

Het niet respecteren van rechten van inheemse volken

De VN aanvaardden in 2007 een 'Verklaring over de rechten van inheemse volken'. De rechten van inheemse volken zijn daarmee pas in recente jaren formeel erkend. In de 'VN-richtlijnen voor mensenrechten ten behoeve van bedrijven' wordt gewezen op de landrechten en andere rechten van inheemse volken. Enkele landen met belangrijke inheemse minderheden stemden tegen de verklaring, waaronder de VS, Canada, Nieuw Zeeland en Australië. Het belangrijkste verdrag is de ILO-conventie (no. 169) over inheemse en tribale volken in onafhankelijke landen. Voor deze toetsing is de bepaling dat ondernemingen de mensenrechten 'van personen die tot specifieke (bevolkings-)groepen horen die bijzondere aandacht vereisen' dienen te respecteren, indien zij een ongunstig effect op de mensenrechten van die personen kunnen hebben.

Beperking van vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting is de vrijheid van burgers om hun overtuigingen kenbaar te maken, zonder voor vervolging door de staat te hoeven vrezen. Vrijheid van meningsuiting wordt vaak beschouwd als een integraal concept in democratieën maar is soms minder evident bij andere staatsvormen. De vrijheid om zonder angst voor vervolging je mening te kunnen uiten staat expliciet vermeld in de 'Universele Verklaring van de Rechten van de Mens'.

2.2 Arbeidsnormen

Het respecteren van arbeidsnormen is één van de vier hoofdthema's van het UN Global Compact en wordt geadresseerd door de principes 3,4,5 en 6. Deze principes zijn gekoppeld aan, en uitgewerkt in diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 1.2.1). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op eventuele schendingen van arbeidsnormen.

TABEL 2. PRINCIPES UN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA ARBEIDSRECHTEN

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Arbeidsrechten	Principe 3	Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 87 betreffende de vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen en de bescherming van het vakverenigingsrecht. ILO conventie 98 betreffende Toepassing van het recht van organisatie en collectieve onderhandeling.
	Principe 4	Bedrijven dienen alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 29 over dwangarbeid. ILO conventie 105 betreffende de afschaffing van dwangarbeid.

	Principe 5	Bedrijven dienen zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 138 betreffende de minimumleeftijd voor arbeid. ILO conventie 182 betreffende het effectief afschaffen van kinderarbeid. UN Verdrag over de rechten van het kind.
	Principe 6	Bedrijven dienen discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 100 betreffende gelijke beloning. ILO conventie 111 betreffende discriminatie

Naast de UN Global Compact principles over arbeidsnormen zijn de internationale afspraken over minimale arbeidsnormen van belang, welke zijn vastgelegd in Conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie van de Verenigde Naties: de ILO-Conventies. Deze bieden een internationaal breed geaccepteerd raamwerk om bedrijven te beoordelen. Ook de 'UN Guiding Principles on Business & Human Rights' bieden een praktisch raamwerk om te beoordelen waar de verantwoordelijkheden van bedrijven bij arbeidsrechten beginnen en eindigen. In de praktijk hebben arbeidsnormenschendingen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Beperking van vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen
- Gebruik van dwangarbeid in de toeleveringsketen
- Kinderarbeid in de toeleveringsketen
- Discriminatie met betrekking tot arbeid en beroep
- Veiligheid van werknemers

Beperking van vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen

Vakbondsvrijheid wordt genoemd in de derde richtlijn van het UN Global Compact: "Businesses should uphold the freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining." De ILO-conventies 87 en 98 stellen dat vakbonden ongestoord moeten kunnen onderhandelen met werkgevers over arbeidsvoorwaarden en dat vrijheid van organisatie en daarmee het recht om lid te worden van een vakbond tot de fundamentele mensenrechten behoort. Nederland heeft beide verdragen geratificeerd.

Gebruik van dwangarbeid in de toeleveringsketen

Het vierde principe van het Global Compact behandelt verplichte en gedwongen arbeid. Deze worden geadresseerd in de ILO-conventies 29 en 105 en hierin wordt onder andere gesteld dat bedrijven niet mogen profiteren van dwangarbeid of slavernij.

Kinderarbeid in de toeleveringsketen

Het vijfde principe uit het UN Global Compact stelt dat bedrijven zich dienen in te spannen om kinderarbeid uit te bannen. Ook is kinderarbeid in strijd met richtlijn van de OESO-richtlijnen voor internationale ondernemingen en met de ILO-conventies ten aanzien van 'de fundamentele principes en rechten op het werk' en het 'effectief afschaffen van kinderarbeid' (ILO-verdragen 138 en 182).

Discriminatie met betrekking tot arbeid en beroep

Het zesde principe van het UN Global Compact gaat over het voorkomen van discriminatie in relatie tot werk en beroep. De ILO-conventies 100 en 111 en de OESO-richtlijnen bieden een kader voor bedrijven.

Veiligheid van werknemers

Niet expliciet genoemd in de principes van het UN Global Compact rond arbeidsrechten, maar vanzelfsprekend wel gelieerd aan de principes 1 en 2 op het gebied van mensenrechten, is de veiligheid van werknemers op de werkvloer. De OESO-richtlijnen bieden bedrijven handvatten om hier invulling aan te geven.

3.3. Milieu

Het milieu is het derde hoofdthema van het UN Global Compact en wordt geadresseerd door de principes 7, 8 en 9. Deze principes zijn gekoppeld aan, en uitgewerkt in diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 3). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op eventuele schendingen van milieunormen.

TABEL 3. PRINCIPES VN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA MILIEU

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Milieunormen	Principe 7	Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties.	VI. Milieu	Verdrag van Bazel inzake de beheersing van de grensoverschrijdende overbrenging van gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan. Verdrag van Rio de Janeiro inzake Kyoto Protocol.
	Principe 8	Bedrijven dienen initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op	VI. Milieu	VN Raamwerk verdrag over klimaatverandering. Akkoord van Parijs.
	Principe 9	Bedrijven dienen de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke	VI. Milieu	Rio verklaring over milieu en ontwikkeling. Agenda 21.

De richtlijnen van het UN Global Compact betreffende het milieu zijn afgeleid van de 'Rio verklaring inzake milieu en ontwikkeling' en luiden: *"Business should support a precautionary approach to environmental challenges"*, *"Business should undertake initiatives to promote greater environmental responsibility"* en *"Business should encourage the development and diffusion of environmentally friendly technologies."*

In de praktijk hebben schendingen van milieunormen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Milieuvervuiling – grond, of watervervuiling
- Milieuvervuiling – bedreigen biodiversiteit

Milieuvervuiling – grond, of watervervuiling en bedreigen biodiversiteit

Het preventie- en voorzichtigheidsbeginsel samen met het beginsel dat de vervuiler betaalt zijn terug te vinden in de Rio Verklaring en vormen de basis van het referentiekader. Een strikter referentiekader wordt geboden door het Kyoto Protocol, het Verdrag van Bazel (gericht op gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan) en het Biodiversiteitsverdrag van Rio de Janeiro. Deze specifieke en internationaal breed gedragen verdragen en conventies verwoorden welke verantwoordelijkheden ondernemingen hebben voor de effecten van hun activiteiten op lucht, water, bodem, klimaat, ecosystemen, biodiversiteit en gezondheid.

3.4 Anti corruptie

Anti-corruptiebeleid is het vierde hoofdthema van het UN Global Compact en wordt geadresseerd door principe 10. Dit principe is gekoppeld aan, en uitgewerkt in diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 4). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op het naleven van anti-corruptienormen.

TABEL 4. PRINCIPES VN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA MILIEU

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Anti-corruptie	Principe 10	Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en	III. Informatieverstrekking	VN conventie tegen corruptie
			VII. Bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken, en afpersing	VN conventie tegen internationale georganiseerde criminaliteit
			X. Mededinging X. Belastingen	

Principe 10 van het UN Global Compact betreft anti-corruptie en is afgeleid van de 'VN Conventie tegen corruptie' en de 'VN Conventie tegen internationale georganiseerde criminaliteit' en luidt: *"Businesses should work against corruption in all its forms, including extortion and bribery."*

Het 10^e principe uit het UN Global Compact stelt dat bedrijven alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping dienen te voorkomen en te bestrijden. In de praktijk hebben anti-corruptieschendingen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Omkopingspraktijken
- Afpersingspraktijken

Om goed inzicht te krijgen of ondernemingen zich houden aan de internationale normen, zoals verwoord in het UN Global Compact, de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights, laat het Fonds elk kwartaal de beleggingsportefeuilles screenen. Dat betekent dat het beleggingsuniversum wordt gecontroleerd op ondernemingen die mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anti-corruptie regels schenden. Hierbij wordt gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of milieu en de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending. Dit houdt het volgende in:

- Ernst verwijst naar de heftigheid van de negatieve impact.
- Met Schaal wordt het bereik van het gevolg bedoeld, bijvoorbeeld het aantal mensen dat wordt getroffen of kan worden getroffen of de omvang van de milieuschade.
- Onomkeerbaarheid verwijst naar de grenzen aan de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen zodat deze overeenkomt met de situatie die voorafging aan de negatieve impact.

Door het screenen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum kan het Fonds risico's (negatieve impact) voor de samenleving en het milieu identificeren. Door middel van het Normatieve engagement programma spreekt Het Fonds ondernemingen aan op hun gedrag om zo de (potentiële) negatieve impact te voorkomen of te verminderen. Over het monitoren van voortgang en de resultaten van de dialoog rapporteert Het Fonds periodiek. Wanneer een onderneming schade heeft veroorzaakt aan samenleving of milieu zal Het Fonds de onderneming

nadrukkelijk oproepen tot herstel- en verhaal mogelijkheden voor degene die schade hebben geleden.